

Ahmet Ağaoğlu'nun I. Türk Tarih Kongresi'ne Katılımı ve Siyasi, İdeolojik Düşünceleri Üzerine Bir İnceleme

Dr. Mahir Garibov | [0009-0002-8183-5802](mailto:mahir_garibov@yahoo.com) | mahir_garibov@yahoo.com

Bakü Devlet Üniversitesi, Gazetecilik Fakültesi Bakü, Azerbaycan

ROR ID: <https://ror.org/026gk3798>

Öz

20. yüzyılın başlarında basın toplumun siyasi-politik düşüncesinin oluşumu ve bilgisinin şekillendirilmesinde önemli rol oynadı. Gazeteci kimliğiyle tanınan Ahmet Ağaoğlu da, Türkiye'de ve özellikle Ankara'daki sosyo-politik olayları değerlendirmeyi amaçlayan siyasi fikirlerini gazetecilik görüşleri ışığında yorumladı. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Millî Mücadele döneminde Anadolu Ajansı'nın yeniden yapılandırılmasını gerekli görmüş ve bu sorumluluğu, Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü görevinin ardından Ahmet Bey'e tevdi etmiştir. Bu çerçevede, 1924 yılında Ahmet Ağaoğlu, Anadolu Ajansı'nın Genel Müdürü ve aynı zamanda Yönetim Kurulu Başkanı olarak bir süre görev yapmıştır. Öte yandan, 1932 yılında Ankara'da gerçekleştirilen I. Türk Tarih Kongresi, Türk milletinin tarihî kökenlerini ve kültürel bütünlüğünü vurgulayan önemli bir dönüm noktası olmuştur. Millî Mücadele'nin en ağırlı döneminde aldığı sorumluluğun farkında olan Ahmet Ağaoğlu, bu kongredeki katılımıyla, da Türk tarihine dair görüşlerini ve ideolojik duruşunu açıkça ortaya koymuş, Türk toplumunun kadim hukuk sistemlerini inceleyerek, kökensel hukuki yapıları ve gelenekleri, özellikle de aile hukukunu Batı'nın ve Hint-Avrupa toplumlarının anlayışlarıyla karşılaştırmış ve Türk toplumunun özgünlüklerini vurgulamıştır. Makalede Ahmet Ağaoğlu'nun I. Türk Tarih Kongresi'ne katılımını ve ideolojik düşüncelerini akademik bir perspektiften ele alınacak, Ağaoğlu'nun kongredeki konuşması, düşünsel katkıları, milliyetçilik, modernleşme ve laiklik ekseninde analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler

Ahmet Ağaoğlu, I. Türk Tarih Kongresi, Türk Tarih Tezi, Milliyetçilik, Modernleşme, Laiklik.

Atıf Bilgisi

Garibov, M. (2025). Ahmet Ağaoğlu'nun I. Türk Tarih Kongresi'ne Katılımı ve Siyasi, İdeolojik Düşünceleri Üzerine Bir İnceleme. Türkiye Medya Akademisi Dergisi Sayı: 10 (Eylül 2025), 271-285. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17210188>

Geliş Tarihi	20.06.2025
Kabul Tarihi	25.09.2025
Yayın Tarihi	28.09.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Yazar Katkıları	Yazar-1 (%100),
Etik Komite Onayı	Çalışma Etik izin belgesi gerektirmemektedir.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	admin@turkiyemedyakaademisi.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

A Research on Ahmet Ağaoğlu's Participation in the 1st Turkish History Congress and His Political, Ideological Thoughts

Dr. Mahir Garibov | [0009-0002-8183-5802](https://orcid.org/0009-0002-8183-5802) | mahir_garibov@yahoo.com

Baku State University, Faculty of Journalism, Baku, Azerbaijan

ROR ID: <https://ror.org/026gk3798>

Abstract

In the early 20th century, the press played a significant role in shaping the political and ideological thought of society. Ahmet Ağaoğlu, known for his identity as a journalist, interpreted his political ideas aimed at evaluating socio-political events in Türkiye, particularly in Ankara through the lens of his journalistic perspective. During the National Struggle, Gazi Mustafa Kemal Atatürk recognized the necessity of restructuring the Anadolu Agency and entrusted this responsibility to Ahmet Bey, following his service at the Directorate General of Press and Intelligence. Within this framework, in 1924, Ahmet Ağaoğlu served for a period as both the Director General and Chairman of the Board of the Anadolu Agency. Furthermore, the First Turkish History Congress, held in Ankara in 1932, marked a significant turning point by emphasizing the historical roots and cultural unity of the Turkish nation. Fully aware of the responsibility he had undertaken during the most challenging period of the National Struggle, Ahmet Ağaoğlu clearly expressed his views on Turkish history and his ideological stance through his participation in this congress. He examined the ancient legal systems of Turkish society and compared foundational legal structures and traditions-particularly in the realm of family law-with those of Western and Indo-European societies, highlighting the distinctive characteristics of the Turkish legal tradition. This article examines Ahmet Ağaoğlu's participation in the First Turkish History Congress and his ideological views from an academic perspective. His speech at the congress and his intellectual contributions will be analyzed within the framework of nationalism, modernization, and secularism.

Keywords

Ahmet Ağaoğlu, I. Turkish History Congress, Turkish History Thesis, Nationalism,

Modernization, Secularism.

Citation

Garibov, M. (2025). A Research on Ahmet Agaoglu's Participation in the 1st Turkish History Congress and His Political, Ideological Thoughts. T Journal of Türkiye Media Academy. Issue: 10 (September 2025), 271-285. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17210188>

Date of Submission	20.06.2025
Date of Acceptance	25.09.2025
Date of Publication	28.09.2025
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Author Contribution	Author-1 (100%)
Ethical Approval	No study requiring ethical permission was conducted.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	admin@turkiyemedyakaademisi.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Ahmet Ağaoğlu Azerbaycan doğumlu bir Türk aydını olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden Cumhuriyet Türkiye'sine kadar uzanan bir dönemde gazeteci ve düşünsel aydın olarak önemli bir gelişim dönemi geçirmiştir. Hukukçu, gazeteci ve siyasetçi kimlikleriyle tanınan Ağaoğlu, özellikle Türkçülük ve modernleşme fikirleriyle öne çıkmıştır. Ahmet Ağaoğlu'nun yönetiminde faaliyet gösteren Anadolu Ajansı, dönemin zorlu koşullarına rağmen görevini büyük ölçüde yerine getirmiş; özellikle basın-yayın organlarının bu güç dönemde varlıklarını sürdürebilmesinde önemli bir rol oynamıştır. I. Türk Tarih Kongresi'ne katılımı da onun tarih anlayışını ve ideolojik duruşunu anlamak açısından büyük önem taşır. Türk milletinin eski çağ tarihi ve kültürel geçmişine ilişkin görüşleriyle tanınan Ağaoğlu'nun I. Türk Tarih Kongresi'ne katılımı, bir entelektüel olarak Türk tarihine dair ilmi görüşleri önemli ölçüde dikkat çekmiştir. Ağaoğlu, o dönemde Türk milletinin geçmişini araştırırken, eski Türk toplumlarının hukuki yapılarının Batı'daki hukuk sistemleriyle nasıl bir karşılaştırma içinde olduğunu ve aile hukuku alanında, Türk toplumunun geleneksel hukuk yapılarının, Hint-Avrupaî toplumların aile hukukuyla nasıl bir fark oluşturduğuna dair derinlemesine analizler yapmıştır.

1. I. Türk Tarih Kongresi ve Ahmet Ağaoğlu'nun Katılımı

1932 yılında Ankara'da toplanan I. Türk Tarih Kongresi, Türk milletinin tarihsel kökenlerini ve kültürel birliğini tahkik etmeği amaçlayan önemli bir akademik etkinlik olmuş, Kongrede sunulan bildiriler ve tartışmalar, Türk tarihinin Orta Asya kökenlerine dayandığını ve Türklerin dünya medeniyetine katkılarını araştırmak hedeflemiştir. Bu kongrede aktif bir katılımcı olan Ağaoğlu, Türk tarihinin bilimsel temeller üzerine inşa edilmesi gerektiğini savunmuş “İptidaî Türk Aile Hukuku ile İptidaî Hint-Avrupaî Aile Hukuku Arasında Mukayese” sunumuyla İptidaî Türk Aile Hukuku ve Hint-Avrupaî Aile Hukuku arasında yaptığı mukayeseyi detaylı şekilde ele almıştır. “Eseri ilham eden ana fikir, beşer medeniyetinin tarihinde ve insanlık mukadderatının sayrurinde Türkün müessir bir amil olduğunu göstermektedir” (Ağaoğlu, 1932, s. 261) Ağaoğlu, Türk Aile Hukuku'nun geleneksel olarak erkek egemen bir yapıya sahip olsa da, kadınların hukuki haklarını kullanabildiği, belirli hak ve özgürlüklere sahip olduğu bir düzenin mevcut olduğunu belirtmiştir. Özellikle eski Türk hukukunda, kadının sahip olduğu mülkiyet hakkı gibi özgürlüklerin Batı'daki toplumlara göre daha özgün olduğunu vurgulamıştır. Hint-Avrupaî toplumların aile yapısı ise çok daha farklı bir karakter arz etmektedir. Patriarkal bir yapının Hint-Avrupa toplumlarında daha baskın olduğunu ve kadınların hukuki haklarının oldukça sınırlı olduğunu söylemek mümkündür. Ahmet Ağaoğlu, özellikle Romalılar ve Yunanlar'ın aile hukukunu incelemiş ve bu toplumlarda kadının sadece bir “fert” gibi değerlendirildiği bir yapıdan söz etmiştir. Ailedeki tüm hakların baba ya da erkek evlatlarda toplandığı bir sistemin mevcut olduğunu, kadınların hukuki

haklarının çok dar çerçeveli olduğunu belirtmiştir. “Malumdur ki, Romada “Patrespotestas” denilen baba velayeti mutlaktı: yani baba –zevce de dahil olduğu halde- ailenin mutlak hakimi idi. Yani baba aile evradını öldürmek, satmak, kovmak, her hangi çağda evlendirmek, ottan ve sudan menetmek salahiyetlerinin haizdi. Arya ırkına mensup bütün diğer akvamda da teferrüata ait tahavvüllere rağmen vaziyet hemen aynı idi. Türklere gelince: En eski Türk adetlerini muhafaza etmiş olan “Yakut”ları tetkik eden serejovski diyor ki: “Baba velayeti mutlaktır. Babaya hürmet ve itaat dini ve kutsal bir vazifedir” (Ağaoğlu, 1932, s. 264). Ağaoğlu'nun yaptığı karşılaştırmalar, Türklerin hukuki yapısının kolektif bir anlayışa dayandığını, ailedeki kararların sadece erkek tarafından alınmakla kalmayıp, bazen kadının da önemli bir yer tuttuğunu ortaya koymaktadır. Gültekin Anıtlarında ifade edilen anlayışa göre, hükümdarın varlık sebebi halkın huzur ve refahını sağlamaktır. Bu bakış açısında adaletli yönetim ve töreye bağlılık, hükümdarın halka yönelik bir ihsanı değil; görev ve sorumluluğunun özünü teşkil eder (Sayılı, 2014).

Ahmet Ağaoğlu'nun, Türk Aile Hukuku ile Hint-Avrupaî Aile Hukuku arasındaki farkları vurgularken yaptığı en önemli tespit, Türk toplumunun hukuk yapısının daha esnek ve kapsayıcı olmasıdır. Ağaoğlu'na göre, Hint-Avrupaî toplumlarda aile, bireysel haklar üzerinden şekillenirken, Türklerde daha kolektif bir yapıya sahiptir. Türk toplumlarında, aile üyelerinin birlikte karar alması, daha demokratik bir hukuk anlayışının mevcut olduğu ifade edilmiştir. Bu da, Türkler için özgün bir aile hukuku yapısının varlığını ortaya koymaktadır (Ağaoğlu, 1933, s. 120-125). Ağaoğlu, bu kongrede Türk aydınlarının tarih sahasında üstlenmesi gereken sorumluluklara dikkat çekerken aynı zamanda gençliğe ve öğretmenlere de özel bir misyon yüklemiştir. Onun sözleri, sadece bir dönemin ideolojik yönelimlerini değil, aynı zamanda bir millete aidiyetin bilgiyle ve çalışmayla nasıl pekiştirileceğini de gösteren önemli mesajlar içerir.

2. Ahmet Ağaoğlu'nun Siyasi, İdeolojik Düşünceleri ve Türk Tarih Tezi

Ahmet Ağaoğlu yüksek eğitim düzeyi ve dünya görüşü ile her zaman aydınlatıcı fikirler ileri sürmüş, milletin sosyolojik bütünleşmesinin dil ve kültür birliğini sağlayacağı görüşünü savunmuştur. Ahmet Ağaoğlu'nun düşünce dünyasında, Türklüğün tarihsel ve kültürel değerlerine yeniden itibar kazandırmak, Türk milletine kimliğini hatırlatmak ve bu kimliği siyasi ve toplumsal bütünleşmenin temeli hâline getirmek temel hedeflerden biri olmuştur. Onun fikirleri, yalnızca etnik bir aidiyet bilincine değil, aynı zamanda ortak bir tarih, ülkü ve hedef doğrultusunda millet olma idealine dayanır. Bu çerçevede, Doğu ile Batı arasında karşılıklı etkileşimlerin güçlendirilmesi, siyasi, toplumsal, iktisadi ve kültürel alanlarda köprülerin kurulması gerektiğini savunmuştur.

Ağaoğlu'ya göre millet, tesadüfi bir topluluk değil; müşterek ülküler etrafında birleşmiş, bilinçli bir toplumsal yapıdır. Ona göre, milli bir hedefi olmayan toplumlar, yönsüz ve zayıf kitleler hâline gelir. Bu bağlamda milliyetçilik, dağınık kitleleri bir araya getirerek, onları ortak değerler ve amaçlar doğrultusunda bütünleştirmeyi hedefleyen bir düşünce sistemidir. Avrupa siyasi tarihini incelediğinde de milliyetçilik ideolojisinin

sınıfsal ayrımları bertaraf eden, bireyleri toplumsal, ekonomik ya da kültürel farklılıklarına bakmaksızın eşit yurttaşlar olarak kabul eden bir yapı sunduğunu ifade etmiştir. Bu yönüyle milliyetçilik, sosyal dayanışma ve ulusal bütünlüğün inşasında merkezi bir rol oynamaktadır. Milleti; ortak bilinç, ulusal irade ve hedef birliği olarak tanımlamış, “yalnız maşerî vicdanları tekevvün etmiş, kendi idaresi ile hareket eden ve efradı tefekkür ve tecessüs sahalarında gaye itibarıyla birleşen cemaatlere verilir” demiştir (Ağaoğlu, 1972, s. 24). Onun daha önce İstanbul'da yayınlanan ve Ağaoğlu'nun fikir ve düşünceleri ile aynı doğrultuda olan “İslam Mecmuası”nın bir kaç sayısında da onun yazıları yer almış, gazete'nin 26 Şubat 1914 tarihli 54. sayısında Agayef soyadıyla yayınlanan “İslam Aleminde Görülen İnhitatin Sebepleri” başlıklı yazısında, her bir milletin mezkur sınıfların iyi olması neticesinde terakki ve teali edebileceği, aynı zamanda ümmet olarak birlik ve beraberliğin asli bir görev olduğu gösterilmiştir (Garibov, 2024).

Ağaoğlu'nun Aile Hukuku Üzerine Görüşleri, Batı'daki hukuk sistemlerinden farklı olarak, Türklerin tarihsel olarak çok daha özgün ve kolektif bir aile yapısına sahip olduklarını iddia etmektedir. O, Türklerin kökeninde ve tarihsel süreçlerinde aile yapısının önemli bir rol oynadığını savunmuş ve Türklerin ilk toplumlarında patriarkal bir aile yapısının olduğunu ancak zamanla bu yapının toplumun özgün kültürel özelliklerine göre şekillendiğini ifade etmiştir. Ağaoğlu, “Sırat-ı Müstakim” gazetesindeki makalesinde de, İslam dünyasındaki gerileme ve geriliğin ulema, ümmet ve kalem ehlinde kaynaklandığını kaydederek, her milletin evrim yoluyla ilerlemesinin o milletin aydınları sayesinde mümkün olduğunu, ancak bu grubun görevlerini yerine getirmemesi durumunda hem ait olduğu çevrenin hem de geleneksel ilkelerin gerilemesine yol açacağını söylemiştir (Ağaoğlu, 1910, s. 347). Ağaoğlu konuşmasında şunları yazıyor “Milletinize sarılınız- çünkü Türk milleti yüksektir ve cihan tarihinde bir temdin amili olmuştur. Dilinize sarılınız, çünkü bu dil, ana dilidir; en eski ve binaenaleyh medeniyet tarihinde rol oynamış dildir. Irkınıza sarılınız; çünkü ırkınız dünyanın en güzel, cismen ve ruhen en mükemmel enmuzeçlerinden birisidir” (Ağaoğlu, 1932, s. 262).

Ahmet Ağaoğlu'nun İptidâî Türk Aile Hukuku ile İptidâî Hint-Avrupaî Aile Hukuku arasındaki mukayesesi, Türk toplumunun hukuki yapısının tarihsel kökenlerine ışık tutan önemli bir çalışmadır. Ağaoğlu, Türklerin kültürel ve hukuki yapılarının Batı'dan farklı olarak daha özgün ve kolektif bir karaktere sahip olduğunu vurgulamıştır. Bu görüş, Türk milletinin tarih boyunca kazandığı özgürlükçü anlayışların, hukuk sisteminin derinliklerine kadar işlendiğini göstermektedir. Ahmet Ağaoğlu, Türk Tarih Kongresi'nde yaptığı konuşmasında milli kimlik, hukuk, din-toplum ilişkisi ve kadın hakları gibi konularda tutarlı bir düşünce sistemi ortaya koyar.

Kadın ve Din

Ağaoğlu'nun “İslamiyette kadın” eserinde, İslam'ın kadınlara verdiği değer ile toplumsal gelenekler arasında bir çatışma olduğu belirtilir. Örneğin, bazı çevrelerin “din” adı altında kadınların özgürlüklerini kısıtlayan uygulamalar yaptıklarını, ancak bu

uygulamaların İslam'ın özünden değil, dini temsil eden kişilerin yorumlarından kaynaklandığını savunur. Bu çerçevede, Ağaoğlu'na göre kadınların eğitim ve toplum içindeki aktif rolü, hem milli ilerleme hem de adalet için zorunludur. Kadınların hakları savunulmalı, "kadının üzerindeki geleneksel baskılar" eleştirilmeli ve toplumsal reformlarla bu baskılar giderilmelidir. "İslamiyette kadın" eserinde Ağaoğlu şunu kastediyor ki, "Musluman kadın ancak serbest ve bilincli bir anne, bir eş olmak şartıyla sosyal görevlerini faydalı bir şekilde başarabilecektir. Ancak bu şartlar altında o çocuklarına yüksek duygular soylu düşünceler aşılayabilir." (Ağaoğlu, 1985, s. 59)

Hukuk, Devlet ve Din İlişkisi

Ağaoğlu'nun, Türk milletinin hukuk ve özgürlüklerine ilişkin görüşlerine baksak hukukun sadece devletin değil, toplumun da temel yapıtaşlarından biri olduğunu vurgulamakta. "Hukuk Tarihi" eserinde o, Türk milletinin hukuk sisteminin tarihsel gelişimini değerlendirirken, hukukun milletin özgürlüğü ve sosyal düzeni için vazgeçilmez olduğunu belirtir: "Hukuk, milletin vicdan aynasıdır ve milletin ahlaki ve sosyal hayatını düzenleyen en temel unsurdur." (Ağaoğlu, 1931, s. 27)

Ahmet Ağaoğlu'nun görüşlerine göre, Türk hukukunun kökleri, milletin milli yapısından ve tarihî deneyimlerinden beslenmektedir. Ona göre, hukuk sisteminin gelişimi, milletin kendi tarihsel şartlarına uygun olarak şekillenmiş ve bu sayede hem adalet hem de toplumsal düzen sağlanmıştır. Bu bağlamda, Ağaoğlu hukukun sadece pozitif kurallar bütünü olmadığını, aynı zamanda milletin manevi değerleriyle yoğrulmuş bir kurum olduğunu savunur. Ayrıca, modern hukuk anlayışının benimsenmesi sürecinde, hukukun laiklik ve milli egemenlik ilkeleriyle uyumlu hale getirilmesinin önemine de vurgu yapan Ağaoğlu, bu doğrultuda, hukukun evrensel değerlerle yerel özelliklerin sentezinden oluşması gerektiğini ifade eder: "Modern hukuk, milletlerin kültürel zenginliklerini koruyarak evrensel ilkelerle birleşmelidir." (Ağaoğlu, 1931, s. 42)

Ağaoğlu'nun Türk hukuk tarihine dair çalışmaları, hukukun milli kimlik ve kültürle iç içe geçmiş bir sosyal kurum olduğunu ortaya koymakta ve modernleşme sürecinde hukukun laiklik ve özgürlük temelinde yeniden yorumlanmasının gerekliliğini akademik bir perspektiften sunmaktadır. Onun için hukuk yalnızca yabancı modellerin taklit edilmesi değil, Türk toplumunun tarihinden, kültüründen, İslamî ahlak ve milli geleneklerinden beslenen bir sistem olmalıdır. Aynı zamanda, hukuk ile dinin birbirini tamamlayıcı ama sınırlarının net olması gereken iki alan olduğunu düşünür.

Milli Kimlik ve Türkçülük

Ağaoğlu, Türk milleti düşüncesini din, dil, kültür ve tarih gibi temel unsurlarla bütünleştirir. Onun düşüncesinde milliyetçilik, yalnızca bir soy bağından ibaret değildir; bu, ortak kültür ve ortak tarih ile canlı kalan bir kimliktir. Milli birlik ve beraberliğin, mezhepçiliği ya da bölücü farklılıkları önleyen bir faktör olduğunu düşünür. Dinî mezhepler ya da tarikat farklılıkları milli birliği zedeleyebilecek unsurlar olarak görülür

ve bunlara karşı uyarılar yapar. Ağaoğlu devletin bireysel özgürlükleri koruması gerektiğini sık sık belirtir. Devletin görevi yalnızca düzen sağlamak değil, aynı zamanda bireyin haklarını güvence altına almak, adalet ve eşitliği tesis etmektir.

Hukuki eğitim, anayasa hukuku dersleri gibi alanlarda Ağaoğlu'nun vizyonu, vatandaşın devlete karşı sorumluluğu kadar devletin de vatandaşına karşı sorumluluklarını vurgulamaktır. Bu, modern devlet anlayışının bir parçasıdır. Medeniyet kavramı ise farklı düşünürler ve yaklaşımlar tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Bu yaklaşım, yalnızca bireysel yaşam pratiklerini değil, aynı zamanda toplumsal yapıyı şekillendiren maddi ve manevi tüm unsurları kapsayan bir anlayışı yansıtır. Bu bağlamda medeniyet, bireyin düşünce biçiminden bilimsel araştırma yöntemlerine, gündelik yaşam alışkanlıklarından estetik tercihlerine, hatta giyim kuşam tarzına kadar hayatın tüm yönlerini kuşatan bir bütünlük olarak değerlendirilmelidir (Ağaoğlu, 1972, s. 32).

Ahmet Ağaoğlu, Avrupa'da milliyetçiliğin tarihsel gelişimini değerlendirirken, bu sürecin toplumsal, siyasal ve düşünsel dönüşümlerle yakından ilişkili olduğunu belirtir. Ona göre, feodal yapının çözülmesiyle birlikte ortaya çıkan toplumsal değişim, Aydınlanma düşüncesiyle desteklenmiş; sekülerleşmenin ve bilimsel gelişmelerin etkisiyle geleneksel otoriteler - özellikle kilise ve aristokrasi - zayıflamıştır. Bu durum, mevcut siyasal yapılanmanın sorgulanmasına ve yeni bir toplumsal örgütlenme modeline duyulan ihtiyacın artmasına neden olmuştur. Bu ihtiyaç, Fransız Devrimi ile somut bir karşılık bulmuş; birey hak ve özgürlüklerini temel alan, milli egemenlik ilkesini esas alan yeni bir siyasal yapı ortaya çıkmıştır. Milliyetçilik düşüncesi, bu bağlamda yalnızca bir kimlik meselesi değil, aynı zamanda modern devletin inşasında belirleyici bir ideolojik çerçeve hâline gelmiş ve kısa sürede Avrupa'dan başlayarak küresel ölçekte etkisini göstermeye başlamıştır. Ağaoğlu, Türk milletinin tarihsel kökenlerinin Orta Asya'ya dayandığını ve Türklerin dünya medeniyetine önemli katkılarda bulunduğunu savunmuştur. Bu görüşleri, I. Türk Tarih Kongresi'nde dile getirilmiş ve Türk Tarih Tezinin temel taşlarını oluşturmuştur. Ağaoğlu'nun milliyetçilik anlayışı, Türk milletinin kültürel ve tarihsel birliğine dayanmaktadır. Onun Türk Tarih Tezine katkıları, yalnızca tarihsel bir bakış açısıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda hukuki sistemlerin karşılaştırılması yoluyla Türk milletinin özgün kimliğini ve geçmişini aydınlatmaya yönelmiştir. Ahmet Ağaoğlu, "İran ve İnkılabı" adlı eserinde Türk hanedanlarına ilişkin değerlendirmelerini daha ayrıntılı bir biçimde ele almış, bu bağlamda tarihsel süreçleri sosyo-politik bağlamda irdeleyerek yorumlamıştır. Özellikle Azerbaycan meselesine dair tarihsel arka planın kavranabilmesi açısından söz konusu eserde ortaya konan görüşler, dönemin siyasal ve kültürel dinamiklerini anlamak bakımından önemli bir kaynak işlevi görmektedir. Ağaoğlu'nun bu eserindeki yaklaşımı, yalnızca tarihsel bir tespit değil, aynı zamanda milliyetçilik ve kimlik inşası tartışmaları açısından da dikkate değerdir. "İran'ı bin yıllardan beri yöneten, ona bazen evrensel bir kıymet kazandıran Türklerdir" söyleyen Ağaoğlu, haklı olarak "İran'ın son bin senelik tarihini gerçekte ve doğrudan doğruya Türk tarihinin bir bölümü" olarak görmektedir (Ağaoğlu, 1941, s.27). Ağaoğlu, aynı zamanda Batı medeniyetini

benimsemenin önemine vurgu yapmış ve bu bağlamda laikliğin gerekliliğini savunmuştur. O, dinin bireysel bir inanç meselesi olduğunu, ancak devlet işlerinden ayrılması gerektiğini belirtmiştir. Bu görüşleri, onun modernleşme anlayışını yansıtmaktadır.

Ağaoğlu, “Serbest İnsanlar Ülkesinde” eserinde de özgürlük arayan bir bireyin zincirlerini kırarak yola çıktığını ve bir yol ayrımında hürriyet yolunu tercih ettiğini anlatır. Ulaştığı yerin adı “Serbest İnsanlar Ülkesi”dir. Burada karşılaştığı insanların ona yönelttiği ilk sorular büyük önem taşır. Çünkü bu sorular sayesinde, tutsaklıktan kurtulduğunu ve özgürlüğü aramak amacıyla oraya geldiğini ifade eder. Ancak bekçiler, onun yalnızca esaretin görünen zincirlerini mi kırdığını, yoksa iç halkalarını da söküp atıp atmadığını sorgularlar. Bu benzetme aracılığıyla Ağaoğlu, özgürleşmenin sanıldığı kadar kolay olmadığını, sadece zincirleri kırmakla gerçek özgürlüğe ulaşamayacağını vurgular. Ona göre, “esaretin iç halkaları ancak şu niteliklerle kırılabilir: nefesine hakim olmak, hakikati sevmek, hakikate inanmak ve edeb sahibi olmak.” (Ağaoğlu, 1930, s. 4)

Cumhuriyet döneminde yeni bir yolun açılması ve aydınlara düşen görevi Ağaoğlu, “Şimdi minnet ve şükranla görüyoruz ki, önümüzde bir yol açılmıştır. Bu yol, sadece geçmişi öğrenmek değil, geçmiş üzerinden milli bir bilinç inşa etmek için açılmıştır” diyor. (Ağaoğlu, A. 1933, s. 37). Ağaoğlu’na göre artık bu yolu genişletmek, derinleştirmek ve bilimsel bir şekilde yürümek Türk aydınlarının ve gençlerinin tarih karşısındaki en temel borcudur. Bu ifade, tarih çalışmalarını sadece akademik bir çaba olarak değil, bir “millet olma” sürecinin temel taşı olarak değerlendirdiğini gösterir. Konuşmasında özellikle eski “lakaydilik” hâlinin terk edilmesi gerektiğine vurgu yapan Ağaoğlu, Türk aydınlarını ve gençlerini “bütün aşk ve heyecan” ile sahaya inmeye çağırır. Buradaki çağrı, yalnızca bir görev çağrısı değildir; aynı zamanda bir bilinç dönüşümünün gerekliliğini de işaret eder.

Tarihe ilgisizlik ve kayıtsızlık dönemi artık geride kalmalıdır. Bu çağrı, dönemin modernleşme süreci içinde aydının pasif değil aktif ve yaratıcı bir özne olması gerektiğini ortaya koyar. Muallimlerin mukaddes vazifesi gençliğe tarih bilinci aşılamaktır diyen Ağaoğlu, konuşmasının en dikkat çekici kısmında muallimlerin (öğretmenlerin) sorumluluğunu öne çekmekte. “Elimize tevdi edilen Türk gençliğine bu çalışma zevk ve hevesini telkin eylemek biz muallimler için mukaddes ve ihmali gayricaiz bir vazife...” sözleri, tarih bilincinin aktarımının nesilden nesile bir eğitim meselesi olduğunu ortaya koyar. Eğitimciler sadece bilgi aktarıcıları değil, aynı zamanda tarih bilincini uyandıran ve geleceğin milli karakterini inşa eden rehberlerdir (Ağaoğlu, 1932, s. 269).

Ağaoğlu’nun “Devlet ve Fert” eserindeki görüşleri de Türk siyasi hayatına bir devre ışık tutması bakımından önem arz etmekte. Liberalizm, kapitalizm, sosyalizm, veya milliyetçilik veya muhafazakarlık gibi siyasi ideolojiler üzerine yapılan tartışmalarda insanlara Türkiye’nin nereden nereye doğru yol aldığını gösterir niteliktedir. Batıda dinin devletin hukuk, eğitim gibi alanlarından çekilmesiyle bireylerin ve dolayısıyla toplumun

özgürleştğini gözlemleyen Ahmet Ağaoğlu, benzer bir dönüşümün Türk-İslam toplumlarında da yaşanması gerektiğini düşünmektedir. (Ağaoğlu, 1933, s. 141)

Ahmet Ağaoğlu'nun I. Türk Tarih Kongresi'nde yaptığı konuşma, Cumhuriyet'in erken dönem tarih politikalarının ve bu politikalarda aydına yüklenen misyonun açık bir yansımasıdır. Geçmişe kayıtsız kalmayan, onu bilinçle ele alan ve geleceğe taşıyacak olan nesillerin yetiştirilmesi için hem aydınlara hem eğitimcilere önemli görevler düşmektedir. Bu söylev, günümüzde dahi tarih bilincinin ve milli hafızanın inşasında bize rehberlik edecek nitelikte derin bir anlam taşımaktadır. Ağaoğlu Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Türk milletinin tarihsel bir uyanış sürecine girdiğini göstermektedir. Ağaoğlu, bu yeni dönemin başlangıcını bir "yol açılması" olarak tanımlar ve bu yolun Türk milletinin tarihsel kimliğini yeniden inşa etme çabalarının bir simgesi olduğunu vurgular. Bu yaklaşım, onun tarih anlayışının sadece geçmiş öğrenmek değil, aynı zamanda bu bilgiyi milletin geleceği için kullanmak gerektiğini ortaya koyar. "Artık bu yol üzerine atılıp onu daha ziyade işletmek ve genişletmek, daha etraflı, daha şümüllü tetkik ve taharri eylemek Türk münevverlerinin ve gençlerinin borcu değil mi?" diyen Ağaoğlu, Türk aydınlarına ve gençlerine büyük bir sorumluluk yükler. "Yolun işletilmesi ve genişletilmesi" ifadesi, tarihsel bilincin sadece muhafaza edilmesi değil, aynı zamanda derinleştirilmesi ve yaygınlaştırılması gerektiğini ima eder. Bu, tarihsel araştırmaların kapsamının artırılması ve metodolojisinin zenginleştirilmesi gerektiği anlamına gelir (Ağaoğlu, 1932, s. 269).

Ahmet Ağaoğlu'nun I. Türk Tarih Kongresi'ne katılımı ve siyasi, ideolojik düşünceleri üzerine inceleme yöntemleri şunlardır.

1. Tarihsel İnceleme ve ilk kaynaklara başvurmak: Ağaoğlu'nun kongreye dair yazıları, dönemin gazeteleri, mektupları, arşiv belgeleri, diğer araştırmacıların bu konu üzerine yazdıkları kitap ve makaleler vs.

2. Fikir ve Biyografi Analizi

Ağaoğlu'nun düşünce evriminin izlenmesi: fikirlerinin oluşumu, ideolojik etkiler, entelektüel kaynaklar (örneğin Batılılaşma düşüncesi, milliyetçilik, İslam modernizmi, liberalizm) incelenir. Yaşam öyküsüyle bağ kurulması: eğitim hayatı, yaşadığı coğrafyalar, hangi fikir çevreleriyle ilişkide olduğu gibi biyografik faktörlerle düşünce arasında ilişki kurulması.

3. İdeoloji Teorisi Çerçevesi

Milliyetçilik, devletçilik, laiklik, liberalizm gibi ideolojik kategorilerin teorik çerçevede tanımlanması; Ağaoğlu'nun düşüncelerinin bu çerçevelerde nasıl konumlandığının belirlenmesi. Dönemin siyasal bağlamının ideolojik yapı üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi.

4. Kaynak Eleştirisi

Kaynakların güvenilirliği, bağlamı, dönemselliği dikkate alınır. Örneğin, dönemin resmi belgeleri ile muhalif yazılar arasında farklı bakış açıları olabilir. Propaganda unsuru ya da ideolojik yönelim taşıyan materyallerin analiz edilmesi: resmi tarih yazımı ile karşıt fikirler arasındaki farklar.

5. Tarihsel Analiz

I. Türk Tarih Kongresi'nin düzenlendiği tarihsel bağlam ve kongrenin kurumsal hedefleri, siyasal proje olarak tarih yazımının rolü, Atatürk döneminde devlet ile aydınlar arasındaki ilişki, tarih biliminin çağdaş döneme uygun millileştirilmesi çabaları gösterilir.

Sonuç

Ahmet Ağaoğlu'nun I. Türk Tarih Kongresi'ne katılımı ve sunduğu görüşler, onun Türk milletinin tarihsel ve kültürel birliğine olan inancını ve bu birliğin bilimsel temeller üzerine inşa edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Ağaoğlu'nun ideolojik düşünceleri, Cumhuriyet Türkiye'sinin modernleşme ve laikleşme süreçlerine önemli katkılarda bulunmuştur. Onun I. Türk Tarih Kongresi'nde sunumu, hem dönemin entelektüel atmosferini hem de Türk tarih tezinin şekillenme sürecini anlamak açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Ahmet Ağaoğlu'nun millet anlayışı, bireylerin ortak bir irade etrafında birleştiği ve birlikte yaşama arzusunu bilinçli şekilde ortaya koyduğu bir toplumsal yapı fikrine dayanır. Ona göre millet, yalnızca etnik ya da coğrafi bir birliktelikten ibaret değildir; aksine, ortak hedefler ve değerler doğrultusunda fikirsel ve eylemsel düzeyde bütünleşmiş bireylerin oluşturduğu bir yapıdır. Bu tür bir dayanışma, zamanla güçlü bir toplumsal organizasyonun temellerini atar ve milli bilincin kurumsallaşmasına zemin hazırlar. Kongreye yaptığı katkılar, onun sadece bir siyasetçi ya da gazeteci değil, aynı zamanda tarihsel kimlik inşasına yönelik fikrî çabaların da önemli bir şahsiyet olduğunu ortaya koymuştur. Ahmet Ağaoğlu, milliyetin yalnızca dine dayandırılmasının yetersiz bir yaklaşım olduğunu vurgulamıştır. Ona göre milliyet, öncelikle ortak bir dilin ve bu dilin çeşitli kültürel ürünlerinin-edebiyat, sanat, müzik gibi-paylaşılması üzerine inşa edilir. Bunun yanı sıra din ve soy (ırk) da milliyetin temel unsurları arasında yer alır. Ağaoğlu, bu üç unsurun bir araya gelmesiyle milliyet bilincinin oluştuğunu ve bu bileşimin milli kimliğin sağlam temelini oluşturduğunu ileri sürmüştür. Ağaoğlu, Türk milletinin tarih sahnesindeki köklü varlığını vurgulayan görüşleriyle, Türk tarihinin evrensel medeniyet içerisindeki yerini savunmuş, bilimsel tarih anlayışının yerleşmesine katkı sağlamıştır. Ağaoğlu milleti iradi unsurlara dayandırmış, etnik bir milliyetçilik taraftarı olmadığını göstermiştir. Bu yönüyle, Ağaoğlu'nun I. Türk Tarih Kongresi'ndeki konuşma tezi, hem Cumhuriyet dönemi tarih yazımına hem de ulusal kimlik inşasına önemli bir katkı olarak değerlendirilmelidir. Ağaoğlu'nun "Artık eski lakaydı bir tarafa bırakarak bütün aşk ve heyecanımızla çalışma sahasına dökülmek bir vazife değil midir?" çağırısı, Türk milletinin geçmişteki ilgisizliğini aşarak, tarihsel sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiğini ifade

eder. "Bütün aşk ve heyecan" ifadesi, bu sürecin duygusal ve entelektüel bir bağlılık gerektirdiğini gösterir. Bu, tarihsel bilincin sadece bir akademik disiplin değil, aynı zamanda bir milli bilinç meselesi olduğunu ortaya koyar. "Ve bilhassa elimize tevdi edilen Türk gençliğine bu çalışma zevk ve hevesini telkin eylemek biz muallimler için mukaddes ve ihmali gayricaiz bir vazife be meslek borcu sayılmaz mı?" diyen Ağaoğlu, öğretmenleri sadece bilgi aktarıcıları olarak değil, aynı zamanda tarihsel bilincin aşılayıcıları olarak görür. "Mukaddes ve ihmali gayricaiz bir vazife" ifadesi, bu sorumluluğun kutsal ve ihmâl edilemez olduğunu vurgular. Bu, öğretmenlerin tarihsel bilincin nesilden nesile aktarılmasındaki kritik rolünü ortaya koyar. Ahmet Ağaoğlu'nun I. Türk Tarih Kongresi'ndeki konuşması, Türk milletinin tarihsel sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiğini vurgulayan konuşması Türklerin tarih anlayışının, sadece geçmişi öğrenmek değil, aynı zamanda bu bilgiyi milletin geleceği için kullanmak gerektiğini ifade eder. Bu yaklaşım, onun tarihsel bilinci bir milli bilinç meselesi olarak gördüğünü ve öğretmenlerin bu bilincin aktarılmasındaki rolün yüksek ve önemli olduğunu gösterir.

Extended Abstract

Ahmad Ağaoğlu, a prominent thinker, public figure, and talented journalist of the late 19th and early 20th centuries in Azerbaijan and the Turkish world, authored numerous articles throughout his career. In his writings, he consistently addressed key issues such as the awakening of national consciousness, the development of the press, human rights, educational reforms, and various social matters. His overarching aim was to lead his people out of backwardness, promote enlightenment, and contribute to the advancement of society.

In the early 20th century, the press played a vital role in shaping public and political thought. During this period, Ağaoğlu primarily recognized for his journalistic identity utilized his platform to interpret political ideas through a journalistic lens. He focused on evaluating the socio-political events unfolding in Türkiye, particularly in Ankara. A significant milestone in this context was the First Turkish History Congress, held in Ankara in 1932, which marked a turning point in emphasizing the historical roots and cultural unity of the Turkish nation. Amidst the most challenging phase of Türkiye's national struggle, Ağaoğlu took on significant responsibilities and actively participated in the Congress, articulating his historical perspective and ideological stance.

At the Congress, Ağaoğlu presented his views on ancient Turkish legal systems, with a particular focus on family law. He compared the foundational principles of early Turkish family law with those of the Indo-European tradition. Through his presentation titled "A Comparative Study of Early Turkish and Early Indo-European Family Law," he advocated for the reconstruction of Turkish history on scientific foundations. He thoroughly discussed the similarities and differences between the two legal systems, underlining that the core idea behind his work was to demonstrate the influential role of the Turks in the history of human civilization and the progress of humanity.

Ağaoğlu asserted that although early Turkish family law traditionally emphasized male authority, it nevertheless provided women with legal rights and certain freedoms. He stressed that women's property rights and individual liberties were, in some respects, more advanced than those found in Western societies. In contrast, Indo-European family structures were predominantly patriarchal, often limiting women's legal agency. Ağaoğlu critically examined the legal systems of ancient Romans and Greeks, highlighting how women were merely regarded as dependents without substantive legal autonomy. For instance, in Rome, the system of *patres potestas* granted fathers absolute authority over their families, including the right to kill, sell, exile, or marry off family members at will rights that extended even to basic decisions such as the provision of food and shelter.

Ağaoğlu was a staunch advocate of free thought, individual initiative, and the principles of the rule of law. He regarded personal freedom and civil rights as essential conditions for societal progress. His ideas were thus aligned with the foundational principles of modern democratic societies. His perspective on Turkish history and his national ideology continue to serve as a guiding light for future generations. Even today, his contributions are highly valued in Azerbaijan and across the Turkish world for their role in shaping national self-awareness.

One of Ağaoğlu's most significant observations in his comparison of Turkish and Indo-European family laws was the flexibility and inclusiveness of the Turkish legal structure. He argued that, unlike Indo-European societies where family was built around individual rights Turkish family law was more collective in nature. Decision-making within the family was often shared among members, reflecting a more democratic legal culture. This observation emphasized the distinctiveness of the Turkish legal tradition. At the Congress, Ağaoğlu called attention to the responsibilities of Turkish intellectuals in the field of history and assigned a particular mission to the youth and educators. His remarks conveyed not only the ideological orientations of his time but also the message that national belonging is strengthened through knowledge and action.

Throughout his life, Ahmad Ağaoğlu consistently offered enlightening ideas grounded in his extensive education and broad worldview. He championed the belief that sociological integration of a nation could only be achieved through unity of language and culture. His ideas aimed to elevate Turkish identity, remind Turks of their cultural essence, and position Turkishness as a unifying and integrative political force. He also advocated for the development of political, social, economic, and cultural relations between the East and the West. Moreover, he emphasized the critical role of educators in transmitting historical consciousness from one generation to the next. Ağaoğlu's speech at the First Turkish History Congress revealed that his understanding of history was not limited to studying the past. Rather, he viewed historical knowledge as a tool for shaping the future of the nation. This approach illustrates his belief that historical awareness should be considered a component of national consciousness and underscores the invaluable role of educators in conveying this awareness to the people.

Kaynakça | References

- Ağaoğlu, A. (1910). Alem-i İslam ve siyasiyyat-ı umumiyye. *Sırat-ı Müstakim Gazetesi*, 347. İstanbul.
- Ağaoğlu, A. (1932). İptidaî Türk aile hukuku ile iptidaî Hint-Avrupaî aile hukuku arasında mukayese. In *Türk Tarih Kongresi* (pp. 261–269). AKDTYK Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ağaoğlu, A. (1930). *Serbest insanlar ülkesinde*. İstanbul.
- Ağaoğlu, A. (1931). *Hukuk tarihi*. İstanbul.
- Ağaoğlu, A. (1933a). *Devlet ve fert*. İstanbul.
- Ağaoğlu, A. (1933b). Türk hukuku üzerine makaleler (pp. 120–125). Ankara.
- Ağaoğlu, A. (1941). *İran ve inkılabı*. Ankara.
- Ağaoğlu, A. (1972). *Üç medeniyet*. Ankara.
- Ağaoğlu, A. (1985). *İslamiyette kadın*. Ankara.
- Garibov, M. (2024). İslam Mecmuası'nda Ahmet Ağaoğlu'nun dini-ideoloji görüşleri. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11(1), 87–95. <https://doi.org/10.46868/atdd.2024.852>
- Haklı, S. Z. (2018). Erken dönem Cumhuriyet'te Ahmet Ağaoğlu'nun Kemalizm'i liberal perspektiften yorumlama çalışmaları. *Liberal Düşünce Dergisi*, 23(90), 35–57.
- Özdemir, C. (2024). Erken Cumhuriyet döneminde liberal bir portre: Ahmet Ağaoğlu. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 16(30), 138–152. <https://doi.org/10.20990/kilisiibfakademik.1439618>
- Sayı, A. (2012). *Türk Tarih Kurumu yayınları* (VII. Dizi, sayı). Türk Tarih Kurumu.